

แนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย ในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน Guidelines for Building Sustainable Online Networks for the Dissemination of Thai Arts and Culture

วรวิทย์ เฟื่องพันธ์¹ | Worawut Phengphan¹

ณัฐชนน ฟุเต้มวงศ์² | Nuttchana Futemwong²

นิพนธ์ กล้ากลุ่มจิตร³ | Nipon Klamklomjit³

ณัฐที ปิ่นทอง⁴ | Nattee Pinthong⁴

Received: 25 กันยายน 2568 Revised: 27 ตุลาคม 2568 Accepted: 4 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์ และ (2) เสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน เก็บรวบรวมข้อมูลจากรายงานผลการดำเนินโครงการอบรมสัมมนาออนไลน์เรื่อง “การเรียนรู้วิชาครูผ่านกรณีปัญหาทางวัฒนธรรม” ของมหาวิทยาลัยบูรพา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนา โดยใช้สถิติการวิจัย คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม/คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail: worawut@go.buu.ac.th

¹ Asst. Prof. Dr. Department of Vocational Education and Social Development, Faculty of Education, Burapha University E-mail: worawut@go.buu.ac.th

² ดร.ภาควิชาการบริหารการศึกษา/คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail: nuttchana.fu@go.buu.ac.th

² Dr. Department of Vocational Education and Social Development, Faculty of Education, Burapha University

E-mail: nuttchana.fu@go.buu.ac.th

³ อาจารย์ โรงเรียนสาธิตพิบูลบำเพ็ญ มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail: niponk@buu.ac.th

³ Teacher Piboonbumpen Demonstration School Burapha University E-mail: niponk@buu.ac.th

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา E-mail: nattee.pi@go.buu.ac.th

⁴ Asst. Prof. Dr. Department of Vocational Education and Social Development, Faculty of Education, Burapha University E-mail: nattee.pi@go.buu.ac.th

ผลการวิจัยพบว่า การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์มีคุณค่าในสามด้าน ได้แก่ (1) ด้านการศึกษา ช่วยพัฒนาความรู้ เจตคติ และทักษะของผู้เข้าร่วม (2) ด้านสังคม ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และก่อให้เกิดเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และ (3) ด้านสุนทรียศาสตร์ ช่วยสร้างความซาบซึ้ง ความสุข ความเพลิดเพลิน และแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ สืบสานและถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งในระดับชาติและนานาชาติ สำหรับแนวทางการสร้างเครือข่ายอย่างยั่งยืนควรประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสามประการ ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ ความรัก และทักษะทางสังคม กิจกรรมที่มีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ และบรรยากาศที่ผ่อนคลายและเป็นมิตร นอกจากนี้ยังควรมีการจัดการเครือข่ายอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดความต่อเนื่องของเครือข่าย

คำสำคัญ : การสร้างเครือข่าย, ศิลปวัฒนธรรมไทย, ช่องทางออนไลน์, ความยั่งยืน

Abstract

The purposes of this study were (1) to examine the value of disseminating Thai arts and culture through online platforms, and (2) to propose guidelines for building sustainable online dissemination networks. Data were collected from reports of online training and seminar programs entitled “Teacher Learning through Cultural Wisdom” organized by Burapha University. The data were analyzed using content analysis and descriptive statistics, including means, standard deviations, and percentages.

The findings revealed that online dissemination of Thai arts and culture provides value in three dimensions: (1) Educational – enhancing participants’ knowledge, attitudes, and skills; (2) Social – fostering knowledge exchange and forming learning communities on Thai arts and culture; and (3) Aesthetic – creating appreciation, enjoyment, and inspiration for the conservation, continuation, and transmission of Thai cultural heritage at national and international levels. Guidelines for developing sustainable dissemination networks emphasize three essential components: knowledgeable and dedicated individuals with social skills, continuous and consistent activities, and a friendly and relaxed atmosphere. In addition, sustainable network development requires systematic management and the cultivation of new-generation leadership to ensure continuity.

Keywords: Network development, Thai arts and culture, Online platforms, Sustainability

บทนำ

ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของสังคมไทย แม้จะมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยแต่กระแสความทันสมัยและการรับเอาวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตจากต่างชาติเข้ามาได้ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางส่วนถูกละเลยและเสี่ยงต่อการสูญหาย สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการปลูกฝังจิตสำนึกให้สังคมร่วมมือกันในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นรากฐานของค่านิยมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ยังคงมีจำนวนจำกัด หากปราศจากกระบวนการฟื้นฟูและการต่อยอดที่เป็นระบบ คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมย่อมลดน้อยลงและอาจเสื่อมสลายไปในที่สุด (ธิดารัตน์ แผลงไพบรี และคณะ, 2565)

นอกจากนี้ อิทธิพลของกระแสพัฒนาวัฒนธรรมในโลกสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยโลกาภิวัตน์ ได้ปะทะกับโครงสร้างสังคมพหุลักษณะซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทยมาแต่โบราณ ทำให้เกิดพลวัตทางวัฒนธรรมที่ส่งผลโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของคนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดความท้าทายต่อสังคมไทยที่จำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรม ตลอดจนเปิดกว้างและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมการสื่อสารในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะผ่านสื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการรับรู้และถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมทางสื่อและเทคโนโลยีที่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทุกที่ทุกเวลา ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างหลากหลาย

อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันอาจทำให้ผู้คน โดยเฉพาะเยาวชนต้องพึ่งพาโลกเสมือนจริงมากขึ้น เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่หลากหลาย แต่กลับลดทอนปฏิสัมพันธ์ในโลกแห่งความจริง ผู้ที่ขาดภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลอาจตกอยู่ในความเสี่ยง ขณะที่ผู้ใหญ่ที่ไม่เข้าใจหรือไม่เข้าถึงโลกออนไลน์อาจมองการมีส่วนร่วมของเยาวชนในเชิงลบ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยีและช่องว่างระหว่างวัย (สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่านั้น หากยังเป็นช่องทางในการสร้างการเรียนรู้ข้ามรุ่น ข้ามพื้นที่ และข้ามพรมแดนที่เข้าถึงได้ง่ายในยุคดิจิทัล การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านสื่อออนไลน์จึงมีคุณค่าในเชิงการศึกษา การสังคม และสุนทรียศาสตร์ ที่สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของบุคคลและชุมชนอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามการเผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์ยังขาดรูปแบบและระบบการเชื่อมโยงเครือข่ายที่เป็นรูปธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์ ตลอดจนหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อให้การสืบสานและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องในสังคมยุคใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์
2. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีระเบียบวิธีการวิจัย ดังนี้
กรอบแนวคิดการวิจัย การศึกษาคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์ พิจารณาโดยอิงกรอบแนวคิดของ Walter Goodnow Everett (1918) ได้จำแนกขอบเขตของคุณค่าทางจริยศาสตร์ไว้ 8 ประเภท ได้แก่ คุณค่าทางร่างกาย คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางปัญญา คุณค่าทางลักษณะนิสัย คุณค่าทางศาสนา คุณค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (อ้างถึงใน เอกมณต์ แก้วทองสอน, 2554) ขณะเดียวกัน การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน ใช้กรอบแนวคิดของ ธนา ประมุขกุล (2544) ซึ่งประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) องค์ประกอบของเครือข่าย (2) การจัดตั้งเครือข่าย และ (3) การรักษาเครือข่าย ทั้งนี้กรอบแนวคิดทั้งสองส่วนถูกนำมาประยุกต์ร่วมกันเพื่อกำหนดตัวแปรและประเด็นการศึกษาในการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยมุ่งศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์ในสามมิติ ได้แก่ มิติทางการศึกษา มิติทางสังคม และมิติทางสุนทรียศาสตร์ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญและแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้เกิดความยั่งยืน 2) ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมไทย ได้แก่ นักการศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ซึ่งเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และ (2) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมสัมมนาออนไลน์ด้านศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยบูรพา และ 3) ขอบเขตด้านระยะเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการจากกิจกรรมอบรมสัมมนาที่จัดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2564 – 2565

วิธีการวิจัย โดยแบ่งออกเป็นสองขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารชั้นต้น (Primary Documents) จากโครงการอบรมสัมมนา “การเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ที่จัดโดยมหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 30 ครั้ง ระหว่างวันที่ 23 พฤษภาคม 2564 ถึง 13 มีนาคม 2565 พร้อมทั้งรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการ 1 ฉบับ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบกับสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์การให้คะแนนแบบลิเคิร์ตสเกล 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) การวิเคราะห์มุ่งเน้นการสังเคราะห์ข้อมูล

ด้านความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการและการรับรู้คุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านช่องทางออนไลน์ โดยใช้การวิเคราะห์ความถี่และการอธิบายเชิงพรรณนา

ขั้นที่ 2 การศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ที่คัดเลือกด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครู นักการศึกษา นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีประสบการณ์อย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป ประเด็นสนทนาถูกออกแบบขึ้นจากผลการวิจัยในขั้นที่ 1 และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มดำเนินการด้วยการเข้ารหัสเชิงเนื้อหา (Content Coding) และการสังเคราะห์ประเด็นหลักเพื่อนำเสนอองค์ประกอบสำคัญและแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

1. คุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์ จากการวิเคราะห์รายงานโครงการและการจัดกิจกรรมอบรมสัมมนา “การเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ของมหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 30 ครั้ง พบว่า สามารถจัดกลุ่มลักษณะศิลปวัฒนธรรมไทยได้ตามกรอบการจำแนกของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (อ้างถึงใน ศุภลักษณ์ แสนยาพันธุ์, 2563) ประกอบด้วย 5 หมวดหลัก ได้แก่ 1) หมวดขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ 2) หมวดภาษาและวรรณกรรม 3) หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี 4) หมวดการละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ และ 5) หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

การจำแนกดังกล่าวช่วยให้การศึกษามีความเป็นระบบ ชัดเจน และเอื้อต่อการทำความเข้าใจคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยที่ถ่ายทอดผ่านสื่อออนไลน์ ทั้งในมิติของการศึกษา สังคม และสุนทรียศาสตร์ ซึ่งแสดงการวิเคราะห์ข้อมูลตามการจัดกลุ่มลักษณะศิลปวัฒนธรรมไทย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สรุปจำนวนหมวดศิลปวัฒนธรรมในกรอบอบรมสัมมนารายการเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา

หมวดศิลปวัฒนธรรม	หัวเรื่องจัดโครงการ	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
1. หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ	1. บอกเล่าเรื่องราวเทคนิคมหาชาติ 2. หมอขวัญกับการรักษาโรค 3. ทำนองเทคนิคมหาชาติ 4. กุมารทอง ความเชื่อในวัฒนธรรมไทย 5. ดนตรีในประเพณีแห่พญายม	5	16.67

หมวดศิลปวัฒนธรรม	หัวข้อจัดโครงการ	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
2. หมวดภาษาและวรรณกรรม	1. อดีตสู่ปัจจุบัน : การขับร้องเพลงกล่อมลูก 2. เรียนรู้เรื่องราว เพลงร้องสองชั้น 3. ทอกเพลงบอก เพลงแห่งปราชญ์หัวเมืองใต้ 4. การสร้างสรรค์ผลงานทางดุริยางคศิลป์ “ดับเรื่องเกาะสี่ซัง”	4	13.33
3. หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี	1. การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ระบายสีรูปโล 2. เทคนิคการสร้างสรรค์ศิลปะลายรดน้ำแบบสามมิติ	2	6.67
4. หมวดการเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ	1. ระบบเสียงดนตรีไทย มนต์เสน่ห์เสียงขอ 2. กาลเปลี่ยนผ่าน หุ่นกระบอกไทย 3. กาลเปลี่ยน เวลาผ่าน อุงคะลุง อังกะลุง 4. ละครนอก สไต้ล้ซมพูนุช 5. การสร้างสรรค์นวัตกรรมสื่อการสอน “เกมดนตรี” 6. ระนาดเอก 7. ไม้หกกระจกฉาย ขอสามสายตรัวขแมร์	7	23.33
5. หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ	1. ภูมิรู้ ภูมิปัญญา สู่ห้องเรียนออนไลน์ New Normal 2. ปั่นแต่ง รอบตัว ภูมิรู้สู่นวัตกรรมสื่อการสอน 3. แนวทางการจัดการเรียนการสอนดนตรีสำหรับเด็ก 4. หลักเกณฑ์การขอพระราชทานและการเทียบเครื่องเกียรติประกอบศพ 5. แนวทางการสอนดนตรีและการส่งเสริมดนตรีไทย 6. ไป-อยู่ อย่างไร นาฏศิลป์ไทย ในต่างแดน (ประเทศสหรัฐอเมริกา) 7. แนวทางการส่งเสริมนาฏศิลป์ไทยสู่ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ 8. การออกแบบสื่อเทคโนโลยีศิลปะเพื่อการสอน 9. การปรับใช้ลีลาของลีลาศสู่กิจกรรมสร้างสรรค์ในสถาบันการศึกษาและเวทีแข่งขัน 10. เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านผืนผ้า 11. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ 12. แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีการสอนดนตรีสำหรับเด็กประถมศึกษา	12	40
รวม		30	100

จากตารางที่ 1 พบว่า การจัดหมวดหมู่ศิลปวัฒนธรรมในโครงการอบรมสัมมนา รายการเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 30 ครั้ง มีความหลากหลายครอบคลุมหลายด้าน โดยหมวดที่ได้รับการนำเสนอมากที่สุด คือ หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ จำนวน 12 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 40 สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีชีวิตร่วมสมัยและการพัฒนาทักษะที่ตอบสนองต่อสังคมปัจจุบัน รองลงมา คือ หมวดการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ จำนวน 7 เรื่อง (ร้อยละ 23.33) แสดงถึงบทบาทของดนตรีและการเล่นในฐานะพื้นที่สร้างความเพลิดเพลิน ความสัมพันธ์ทางสังคม และการสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ขณะที่หมวดขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ จำนวน 5 เรื่อง (ร้อยละ 16.67) และ หมวดภาษาและวรรณกรรม จำนวน 4 เรื่อง (ร้อยละ 13.33) สะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาด้านภาษา ส่วนหมวดศิลปกรรมและโบราณคดี มีจำนวนน้อยที่สุด คือ 2 เรื่อง (ร้อยละ 6.67) สะท้อนว่าการนำเสนอเนื้อหาในด้านนี้ยังมีขอบเขตจำกัดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นโอกาสในการพัฒนาและส่งเสริมการเผยแพร่ในอนาคต ทั้งนี้ภาพรวมของการจัดกิจกรรมดังกล่าวแสดงถึงความพยายามในการบูรณาการศิลปวัฒนธรรมไทยในหลากหลายมิติ โดยเน้นให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลและการสร้างเครือข่ายความรู้ที่ยั่งยืน

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของผู้เข้าโครงการอบรมสัมมนารายการเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา

หมวดศิลปวัฒนธรรม	จำนวน เรื่อง	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	S.D.	ระดับ ความพึงพอใจ
1. หมวดขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ	5	4.60	0.54	มากที่สุด
2. หมวดภาษาและวรรณกรรม	4	4.75	0.77	มากที่สุด
3. หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี	2	4.50	0.50	มาก
4. หมวดการเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ	7	4.86	0.63	มากที่สุด
5. หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ	12	4.67	0.69	มากที่สุด
รวม	30	4.68	0.63	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมสัมมนา รายการเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพา มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.68, S.D.= 0.63) แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมสามารถตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้เข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณารายหมวดพบว่า หมวดการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (4.86, S.D.= 0.63) แสดงถึงความนิยมและความน่าสนใจที่ผู้เข้าร่วมได้รับจากกิจกรรมด้านการแสดงและดนตรีพื้นบ้าน รองลงมา คือ หมวดภาษาและวรรณกรรม (ค่าเฉลี่ย = 4.75, S.D.= 0.77) ซึ่งสะท้อนถึงการเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ภาษาพื้นถิ่นและวรรณกรรมที่

มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สำหรับหมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ มี (ค่าเฉลี่ย 4.67, S.D.= 0.69) อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้ร่วมสมัย ขณะที่หมวดขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ มี (ค่าเฉลี่ย 4.60, S.D.= 0.54) และหมวดศิลปกรรมและโบราณคดี แม้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (4.50, S.D.= 0.50) แต่ยังคงอยู่ในระดับ “มาก” สะท้อนถึงความสนใจของผู้เข้าร่วม แม้เนื้อหาในด้านนี้อาจมีความเฉพาะทางมากกว่าหมวดอื่น ๆ โดยสรุป ความพึงพอใจที่อยู่ในระดับสูงทุกหมวดชี้ให้เห็นว่า การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านรูปแบบออนไลน์สามารถสร้างคุณค่าและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในหลากหลายมิติ ทั้งด้านการเรียนรู้ ความเพลิดเพลิน และการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิเคราะห์รายงานผลการดำเนินโครงการอบรมสัมมนา รายการเรียนรู้วิชาครูผ่านครุภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 30 ครั้ง สามารถสรุปคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านสื่อออนไลน์ได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการศึกษา พบว่า 1) ด้านพุทธิพิสัย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ เทคนิค และกระบวนการต่าง ๆ จากประสบการณ์ตรงของผู้ทรงคุณวุฒิในหลายสาขา อันเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและการทำงาน รวมถึงการถ่ายทอดต่อแก่ผู้สนใจ 2) ด้านจิตพิสัย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับแรงบันดาลใจจากมุมมองและทัศนคติของผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย ก่อให้เกิดแรงศรัทธาและความมุ่งมั่นที่จะสืบสานและถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไป 3) ด้านทักษะพิสัย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด การสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนุกและเพลิดเพลิน สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง

2. ด้านสังคม พบว่า 1) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในประเด็นที่มีความเห็นสอดคล้องและแตกต่างกัน ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย 2) ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 แม้ไม่สามารถเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมผ่านการแสดงสดได้ แต่ผู้เข้าร่วมสามารถปรับตัวและใช้ช่องทางออนไลน์สร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 3) ผู้เข้าร่วมเห็นว่าการจัดกิจกรรมออนไลน์มีประโยชน์ต่อสังคมในด้านการประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และทรัพยากร อีกทั้งยังสามารถเข้าถึงเนื้อหาที่ยั่งยืนได้ตลอดเวลา

3. ด้านสุนทรียศาสตร์ พบว่า 1) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสัมผัสถึงคุณค่า ความซาบซึ้ง ความสุข และความเพลิดเพลินจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) ผู้เข้าร่วมเกิดความมุ่งมั่นที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไทย ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

2. แนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน ผลการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิชี้ให้เห็นแนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ (1) องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย และ (2) แนวทางการพัฒนาและการรักษาเครือข่าย

1. องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย องค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างเครือข่ายมี 3 ประการ คือ ลักษณะของบุคคล กิจกรรม และบรรยากาศแวดล้อม ดังนี้

1.1 ลักษณะของบุคคล บุคคลที่เข้าร่วมเครือข่ายควรมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ มีความรู้เฉพาะทางและความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม รวมถึงความเข้าใจในกฎหมาย ระเบียบ และจารีตที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ร่วมในการดำเนินงาน 2) ด้านจิตใจ มีความศรัทธา ความรัก และความผูกพันต่อศิลปวัฒนธรรม มีจิตอาสาและความเสียสละ ตลอดจนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถสร้างความไว้วางใจและเข้าถึงได้ง่าย 3) ด้านทักษะ มีทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

1.2 ลักษณะของกิจกรรม กิจกรรมควรมีความต่อเนื่อง หลากหลาย และเข้าถึงง่าย เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประกวดหรือแข่งขัน การเผยแพร่ผ่านคลิปสั้นและสื่อดิจิทัล รวมถึงการอบรมออนไลน์ ทั้งนี้กิจกรรมควรมีลักษณะผ่อนคลาย ไม่เคร่งครัดเกินไป และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

1.3 บรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ควรจัดให้มีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นมิตร และเอื้อต่อการมีส่วนร่วม โดยอาศัยการใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์และสอดคล้องกับกระแสสังคมร่วมสมัย

2. แนวทางการพัฒนาและรักษาเครือข่ายการพัฒนาและรักษาเครือข่ายสามารถจำแนกได้เป็น 2 มิติ คือ การจัดการเครือข่ายและการดำรงเครือข่าย

2.1 การจัดการเครือข่าย สมาชิกต้องมีความเข้าใจและยอมรับเป้าหมายร่วมของเครือข่าย ส่งเสริมการยอมรับความแตกต่างของสมาชิก และจัดระบบการทำงานที่มีโครงสร้างชัดเจน สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกตามความถนัดเฉพาะด้าน สร้างความสัมพันธ์เชิงมิตรภาพและมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พัฒนาระบบสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและทันสมัย เช่น เว็บไซต์ กลุ่มสื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์มดิจิทัลอื่น ๆ

2.2 การดำรงเครือข่าย จัดกิจกรรมร่วมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเริ่มจากกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ง่ายและประสบความสำเร็จเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจแก่สมาชิก ส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างเครือข่าย พร้อมสร้างพันธมิตรใหม่อย่างต่อเนื่อง กำหนดกลไกสร้างแรงจูงใจและเปิดโอกาสในการขยายสมาชิกเชิงรุก จัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ ทั้งจากภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มที่มีศักยภาพจำกัดเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่าย เพื่อเชื่อมโยงและถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่

อภิปรายผล

1) คุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์

1.1 ด้านการศึกษา ผลการวิจัยชี้ว่า การเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งสามมิติ ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ผู้เข้าร่วมได้รับองค์ความรู้ เทคนิค และกระบวนการจากประสบการณ์ตรงของผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาตนเองและงานวิชาชีพ ตลอดจนถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ จิตาร์ตัน แพลงไพร และคณะ (2565) ที่ชี้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นต้องถูกถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องเพื่อคงคุณค่าทางสังคมและจิตใจ และสอดคล้องกับ ศนิสา ใจเจริญ (2562) ที่ระบุว่าคุณค่าของมรดกทางธรรมชาติ/วัฒนธรรมส่งผลต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงทั้ง 8 ด้าน โดยเฉพาะมิติทางปัญญา สังคม และสุนทรียศาสตร์

1.2 ด้านสังคม กิจกรรมออนไลน์เปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งประเด็นที่สอดคล้องและแตกต่าง นำไปสู่การก่อตัวของ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย อีกทั้งในช่วงโควิด-19 รูปแบบออนไลน์ยังทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม” ช่วยรักษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต่ำลง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ รัชพล แยมกลีบ (2564) ที่แสดงบทบาทของเครือข่ายและทุนวัฒนธรรมต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับ สุวิทย์ คงสงค์ (2562) ที่ชี้ว่าความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ และการปลูกฝังอัตลักษณ์ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญของความเข้มแข็งทางสังคม

1.3 ด้านสุนทรียศาสตร์ ผู้เข้าร่วมรายงานความซาบซึ้ง เพลิดเพลิน และความสุขจากการเรียนรู้ ซึ่งส่งเสริมแรงจูงใจในการอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ทั้งระดับชาติและนานาชาติ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ พัทธราภา ชันมะณี และชรินทร์ มั่งคั่ง (2565) ที่เสนอว่าวิถีการสุนทรียปรัสนียช่วยยกระดับความคิดสร้างสรรค์และการธำรงคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถานศึกษา การเผยแพร่ออนไลน์มิได้เป็นเพียง “ช่องทางส่งต่อเนื้อหา” แต่ทำหน้าที่เป็น “สภาพแวดล้อมการเรียนรู้” ที่เกื้อหนุนทั้งมิติความรู้ ชุมชน และสุนทรียะไปพร้อมกัน

2) แนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยออนไลน์อย่างยั่งยืน

2.1 องค์ประกอบเชิงโครงสร้างของเครือข่าย ผลการสนทนากลุ่มระบอบองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) ลักษณะของบุคคล ต้องมีความรู้เฉพาะทาง ความเข้าใจต่อกฎหมาย/จารีตความศรัทธาและจิตอาสา ตลอดจนทักษะการสื่อสารและการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับ พระครูวาทิวรรักษ์ และคณะ (2565) ที่ชี้บทบาทของภาคีจิตอาสาและความรู้ด้านกฎหมายวัฒนธรรม และสอดคล้องกับ รณรงค์ จันโต (2564) ที่เน้นเป้าหมายร่วมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงสร้างสภาวัฒนธรรม 2) ลักษณะของกิจกรรมควรหลากหลาย เข้าถึงง่าย มีความต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ปฏิบัติจริงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น คลิปสั้น การประกวด/แสดงออนไลน์ และการประเมินสมรรถนะเพื่อมอบประกาศนียบัตร แนวโน้มนี้สอดคล้องกับ Sweeny (2004) ที่อธิบายวัฒนธรรมภาพดิจิทัลและการเรียนรู้ในสังคมเครือข่าย 3) บรรยากาศและ

สิ่งแวดล้อม ควรเป็นมิตร ผ่อนคลาย เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับช่วงวัยและบริบท สอดคล้องกับ พระมหาไกรสร แสงวงศ์ และคณะ (2564) และ จิรันธนิน กิตติกา (2563) ที่เน้นพลังของเครือข่ายและกระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบพื้นที่วัฒนธรรมร่วมสมัย

2.2 แนวทางการจัดการและดำรงเครือข่าย ข้อเสนอเชิงปฏิบัติประกอบด้วย

1) การจัดการเครือข่าย สร้างเป้าหมายร่วม โครงสร้างงานชัดเจน ส่งเสริมความต่าง/ความถนัดของสมาชิก พัฒนาความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน และพัฒนาระบบสื่อสารสมัยใหม่ (เว็บไซต์ กลุ่มสื่อสังคม ฯลฯ) แนวทางนี้สอดคล้องกับ Basov et al. (2016) ที่แสดงบทบาทตำแหน่งในเครือข่ายต่อการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม และ Swan et al. (2000) ที่มองเครือข่ายระหว่างองค์กรในฐานะ “เครือข่ายสินทรัพย์ความรู้” 2) การดำรงเครือข่าย ควรเริ่มจากกิจกรรมที่ทำได้จริงและสำเร็จได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ดำเนินกิจกรรมสม่ำเสมอ สร้างแรงจูงใจ ขยายสมาชิกเชิงรุก จัดหาทรัพยากรสนับสนุน ช่วยพยุงกลุ่มที่อ่อนแอ และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ต่อเนื่อง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Konrad (2013) ที่ยืนยันอิทธิพลของกิจกรรมเครือข่ายทางสังคมต่อความสำเร็จขององค์กรวัฒนธรรม และ ปกรณ์ กำลังเอก (2564) ที่เสนอการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลวิจัยพบว่าคุณค่าของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์ สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ที่ส่งเสริมความรู้ เจตคติ และทักษะเพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่หลากหลาย ให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

2. ผลวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์อย่างยั่งยืน ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้คนที่สนใจได้รู้จักเครือข่าย และเข้ามามีส่วนร่วม ใช้เครือข่ายทางสังคมออนไลน์สร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มให้โดดเด่นเป็นที่สนใจและน่าติดตาม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลกระทบของการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์ที่มีต่อทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรมของคนทุกช่วงวัย

2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์และการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ สำหรับการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยที่หลากหลายที่ใช้งานง่าย สะดวก และมีประสิทธิภาพ สำหรับการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้เข้าถึงคนทุกกลุ่ม

3. ควรศึกษาแนวทางการสร้างรายได้จากการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบออนไลน์ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเครือข่ายและการรักษาเครือข่ายให้เติบโตและเกิดความยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การวิจัยนี้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่เพื่ออธิบายความยั่งยืนของเครือข่ายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านสื่อออนไลน์อย่างเป็นระบบ โดยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง (1) โครงสร้างเครือข่าย (2) กระบวนการดำเนินงาน (3) ผลลัพธ์เชิงคุณค่า ชัดเจนขึ้น ทั้งในมิติการศึกษา สังคม และสุนทรียศาสตร์ องค์ความรู้ดังกล่าวมีศักยภาพทั้งเชิงทฤษฎีสำหรับการพัฒนาแบบจำลอง และเชิงปฏิบัติสำหรับการออกแบบ ดำเนินการ และประเมินโครงการวัฒนธรรมดิจิทัล

งานวิจัยยังทำให้แนวคิด “คุณค่า” ในบริบทออนไลน์วัดได้เชิงปฏิบัติการ โดยนิยามและกำหนดตัวบ่งชี้สามด้าน ได้แก่ (1) ด้านการศึกษา ครอบคลุมพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและสื่อหลากหลาย (2) ด้านทางสังคม สะท้อนการก่อตัวของชุมชนการเรียนรู้ เครือข่ายความร่วมมือและการลดต้นทุนเวลารวมทั้งค่าใช้จ่ายในการเข้าถึง และ (3) ด้านสุนทรียศาสตร์ วัดความซาบซึ้ง เพลิดเพลิน และแรงจูงใจในการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- จิรินธนิ กิตติกา. (2563). การวางผังแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนกรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนช้างม่อย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารหน้าจั่ว*. 17(1), 152-194.
- ธนา ประมุขกุล. (2544). เครือข่าย. *วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม*. 24(3), 104-112.
- จิตรัตน์ แผลงไฟรี, นัชชา ภูทอง, นารีรัตน์ คงนิยม, สาวิตรี บิดาทุม และนันทพันธ์ คดคง. (2565). ภูมิปัญญาท้องถิ่น : คุณค่าที่สังคมละเลย. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 8(8), 387-397.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สุวีริยาสาส์น.
- ปกรณ์ กำลึงเอก. (2564). การประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีนครประวัติศาสตร์ภาคกลาง. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา*. 13(2), 59-69.
- พระครูวาทิววัฒน์, พระสมุทรวชิโรโสภณ, พระครูวิสุทธาณันทคุณ, พระมหากังวาล อธิธมฺโม, พระครูวัชรลลธรรม, พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, พระครูปลัดสมกิจ วรรณโม, พระมหาวิศักดิ์ คุณธมฺโม, พระใบฎีกาสรชัย ชินวโร และศุภกัญญา ศรีคำไทย. (2565). การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 9(1), 13-25.
- พระมหาไกรสร แสนวงศ์, พระมหาอรุณพล คงตัน, พระนฤพันธ์ สมเจริญ และ ปิ่นปิ่นท์ เหลือพิทักษ์. (2564). การเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*. 14(1), 69-82.

- พัชรภา ขันมะณี และชรินทร์ มั่งคั่ง. (2565). นวัตกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาตามวิธีการสุนทรียปรัชญา เพื่อพัฒนาความสามารถการคิดสร้างสรรค์ในการดำรงคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี*. 16(3), 95-106.
- รณรงค์ จันใด. (2564). การพัฒนาโครงสร้างคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมด้วยพลังการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในพื้นที่ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*. 29(1), 138-176.
- รัชพล แยมกลีบ. (2564). การพัฒนาเชิงพื้นที่จากทุนทางศิลปวัฒนธรรม กรณีวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม วิถีคนปลายบาง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*. 9(2), 300-308.
- ศนิสา ใจเจริญ. (2562). รูปแบบการจัดการความรู้ที่ส่งเสริมคุณค่าของมรดกทางธรรมชาติ เพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติในจังหวัดระยอง. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศุภลักษณ์ แสนยาพันธุ์. (2563). *ชีวิตกับสังคมไทย*. รัตนโรจน์การพิมพ์.
- สุวิทย์ คงสงค์. (2562). ชุมชนเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *คู่มือการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรมในสถานศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2), สามเจริญพาณิชย์
- เอกมันต์ แก้วทองสอน. (2554). *สุนทรียศาสตร์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท] มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Basov, N., Lee, JS. & Antoniuk, A. (2016). Social networks and construction of culture: A socio-semantic analysis of art groups. *Complex Networks & Their Applications V*. 693, 785-796.
- Everett, W. G. (1918). *Moral values : A study of the principles of conduct*. The Macmillan Company.
- Konrad, E.D. (2013). Cultural entrepreneurship: The impact of social networking on success. *Creativity and Innovation Management*. 22(3), 307-319.
- Swan, W., Langford, N., & Varey, R. (2000). Viewing the corporate community as a Knowledge network. *Corporate Communication: An International Journal*. 5(2), 97-106.
- Sweeny, R.W. (2004). Lines of Sight in the "Network Society": Simulation, Art Education, and a Digital Visual Culture. *Studies in Art Education*. 46(1), 74-87.